

REGÉNYVALASZ A TÖRTÉNELEM KIHÍVÁSÁRA

Gyurkó László: *Faustus doktor boldogságos pokoljárása*, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1979

Nem kevesebb, mint 582 oldalnyi terjedelmű könyv, meglehetősen kis formátuma miatt azonban ez az adat „csalós” egy kicsit. Nyomdászszargonnal szólva nagyobb „tükörrrel” egy-egy oldalon nyilvánvalóan kevésbé lenne vaskos. Úgyhogy a könyv kivitelezése akár szimbólumnak is tetszhet. Függetlenül attól, hogy előrebocsátva is elmondható: ez a bizonyos kis tükör, oldalanként és együttvéve, így is nagyon sok mindent tükröz. Mennyiségileg majdem annyit, mintha „igazi” nagy regény lenne.

Miért nem lett valóban az? Nemcsak terjedelmét tekintve természetesen.

Kérdezhetnénk ezt különféle regényelméleti elgondolásokon töprengve is. Balsejtelmektől gyötörve téve fel magunknak a kérdést, nem vezet-e a regény terjedelmének zsugorodása idővel a „műfajhalálhoz”? Tekintettel a regény szünni nem akaró „válságára”, na meg a világszerte megjelenő regények tömegére — ami végeredményben mégis arra vall, hogy a regény, mintegy az energia példáját követve, nem szűnik meg, hanem átalakul csak. Durván és elnagyoltan jellemezve ezt a folyamatot azt is mondhatnánk, a „külsőterjesség” felől a „belsőterjesség” felé fejlődik: a külső tárgyi világtól elszakadva, mindinkább az ember belső világa felé fordul, illetőleg, lemond az objektív ábrázolásról, s a tárgyi valóság tekintetében is a szubjektíve megélt valóság megmutatása felé tendál. Elméleti megalapozásában többnyire az „írói mindentudás” jogosultságát kérdőjelezi meg, ami ugyan lehet indokolt, ugyanakkor azonban a társadalmi valóság, illetve a történelem elvesztésének veszélyét is magában rejt. Vagy talán nem is veszélyét csupán a „nagyepika halálának”, mivel ez — bizonyos szempontból nézve legalábbis — valójában már bekövetkezett. Nem is okvetlenül a műfaj belső fejlődéséből adódóan, hanem inkább olyan gyakorlati kényszerítő körülmények hatására, hogy a ma emberének sokkal kevesebb ideje jut terjedelmes művek olvasására, mint a régebbi idők olvasójának, amihez az írónak is (elvégre mégiscsak azt akarja, hogy olvassák) alkalmazkodnia kell, nem beszélve arról, hogy olvasójához hasonlatosan, magát az alkotót is az időszűke szorongathatja.

Mindenesetre napjainkban és égtájunkon, különösen pedig a magyar irodalomban, feltűnően kevés író vállalkozik hosszabb lélegzetű és történelmi korszaknak is nevezhető időszakaszt felölelő mű megírására. Ekép-

pen hagyva válasz nélkül azt a kihívást, melyet a közelmúlt viharokban, s kevésbé drámai vagy látványos, de annál jelentősebb átalakulási folyamatokban egyaránt bővelkedő történelme, a maga nagyon is mába nyúló hatásával, feladatot kínálón jelent számára.

Egyszóval a magyar irodalom mindmáig adós maradt az elmúlt 30—40 év történelmi eseményeit és társadalmi változásait megörökítő nagy regényének megírásával. Olyan alkotás létrehozásával, melynek formája szükségszerűen egy egész emberi életet „bölcstől a sírig” végigkövető regény lehetne vagy akár egy több nemzedéket végigkísérő családregény is. Mindenképpen aktuális feladatnak tetszik ez, bármennyire nyilvánvaló legyen is, hogy egy ilyen mű megírása napjainkban aligha történhetne már a régi módon, a hagyományos nagyrealizmus lassú hőmpölygésével, aprólékosan részletező eszközök segítségével. Bizonyos, az anyagot összevonó sűrítő eljárások nélkül, amelyek a lehető legkisebb veszteség árán tehetik lehetővé a regénytér leszűkítését, s amelyekből valójában kettő kínálkozik csak az író számára. Az egyik, a modernebb, a „formabontás” már kialakult „formája” lenne: behúzódas a főszereplő szubjektumába, kiválasztása egy visszaemlékezésre-széttekintésre leginkább alkalmasnak látszó időpontnak (vagy több ilyennek), hogy azután többé-kevésbé a szabad asszociáció segítségével, ám nagyon is tudatosan szerkesztve kerüljön sor a regényanyag rendezésére — csak aki próbálkozott már ezzel, tudhatja igazán, mennyi tömörítési lehetőséget rejt magában ez a módszer, érdekes módon éppen a látszólagos „csapongásnak” köszönhetően. A másik a hagyományoshoz közelebb álló „redukált próza”: elnagyoló, sokszor csupán a cselekmény alakulását közlő információkra szorítókozó elbeszélőmód alkalmazása, az egyes szám harmadik személy, az írói szenvtelenség, valamint a lineáris időrend megtartásával, amire mindjárt példát is említhetünk. Fejes Endre *Rozsdatemetőjére* gondolunk, mivel ez a regény, még ha számos fogyatékoságát figyelembe vesszük is, végeredményben sikeres kísérletnek tekinthető a történelem alulnézetből való ábrázolására egy tömörítő eszközökkel megírt családregény keretében — annyira mindenképpen, hogy róla szólva, némileg fából vaskarikának tetszőn, „miniatürizált nagyepikáról” is beszélhetünk.

Nem véletlenül került sor különben a *Rozsdatemető* említésére. Gyurkó László *Faustus doktor boldogságos pokoljárása* című regénye ugyanis, ami a sűrítő módszereket illeti, lényegében mindig, helyenként pedig kísértetiesen emlékeztet Fejes Endre regényére. Ugyanaz a sima és zökkenőmentes, mégis gyors ütemű előrehaladás az időben, nagy „öltések” segítségével, viszonylag hosszabb elidőzés egy-egy fontos állomásnak tetsző vagy a megmutatni kívánt folyamat egészét jól jellemző részletnéi, anélkül, hogy ez kinagyításnak s az elbeszélői hang megtörésének hatna,

itt-ott rövid párbeszéddek vagy inkább „párbeszédkivonatok”, dialógus-részletek az egész lényegének érzékeltetése kedvéért. Van azonban egy alapvető különbség a két regény között: Gyurkó ugyanezekkel az eszközökkel, ellentétben Fejessel, a történelem által mozgásban tartott társadalom felülnézetből történő ábrázolására vállalkozik, amiért is műve, látószögét illetőleg, sokkal inkább tekinthető nagyepikainak, tehát hagyományosnak is egyúttal.

Valójában egy minden tekintetben hagyományos nagy regénybe, sőt több kötetes műbe kíváncsozó anyagot „miniatürizál”, meghozzá egy ilyen regény felépítését is megtartva. Alkotásának erőnei és hibái ilyen formán ebből az eljárásából fakadnak.

Felülnézetének elkerülhetetlen sőt nélkülözhetetlen kelléke különben az „írói mindentudás” is. Elfogadtatására Gyurkó, tisztában lévén annak problematikusságával, egyfajta „felettes ént”, mindentudó elbeszélő alanyt léptet színre, akinek személye, amint az már a bevezetésből kiderül, valójában a cím által is jelzett Faust-témakör ördögével azonos. Ez a név nélküli Mefisztó mondja el „védencének”, ifjabb Szabados Györgynek történelembe ágyazott élettörténetét, ad számot gazdag tablót alkotva a hozzá közelállók és az életében szerepet játszó sorsának alakulásáról, továbbá számol be a regényben felölelt időszak legfontosabb történelmi sorsfordulóiról, dióhéjban ugyan, de semmi lényegeset ki nem hagyva, olyan következetesen és jól áttekinthetően, hogy számunkra mintegy újraéleszti a lapok oldalairól, a rádió híreiből, azaz a frissebbek esetében a tévé képernyőjéről is emlékezetessé vált eseményeket, melyeknek ez a sorra vétele a fiatalabbak számára szinte történelemkönyvet helyettesíthet. „Nem választom védencemet például oly nemzetek szülőttei közül, melyek eljátszották már történelmi szerepüket (a népek, birodalmak, társadalmi rendszerek hanyatlásának folyamata az elfogulatlan és alapos szemlélőnek jól ismert, akkor is, ha a világ oly keveset okul ebből), valamint oly országokban sincs keresnivalóm, melyek még nem jutottak arra a fokra, hogy alkalmasak lennének az egész földgolyó számára általánosítható tapasztalatok létrehozására. (...) Ezért, hogy immár háromezer éve az európai kontinensen tevékenykedem, leszámítva egyetlen esetet, amikor Amerikában — pontosan meghatározva, az Amerikai Egyesült Államokban — választottam védencet, bár meg kell jegyezmem, hogy ezen ország története eddig a legszorosabb összefüggésben van a világ sorsát az utóbbi évezredekben meghatározó európai földrész történetével. Nem kétséges tehát, hogy a kor a perdöntő: ez határozza meg a helyet, ahol a személy kiválasztása történik.” — olvashatjuk különben mindjárt a könyv legelején Gyurkó Mefisztójának tollából, hogy néhány oldallal később legújabb választásának helyszínét közelebbről is megindokolja: „Mindjárt szeretném elosztatni az

esetleges félreértését: az említett Magyarország nevezető állam sem a tizenhatodik, sem a huszadik században nem volt döntő tényezője a világtörténelem alakulásának, még ha államférfiainak, tudós történészeinek mi több népének egy része hajlamos is ezt a felfogást vallani (ami egyébként kivétel nélkül jellemző az európai földrész valamennyi nagy és kis országára). Az emberiség szempontjából fontos (tehát számomra érdekes) tapasztalatok nemcsak a világ vezető hatalmainak sorában sűrűsödhetnek össze — sőt sokszor épp azokban nem —, hanem minden olyan nemzetben, mely félúton van a jelenben ismert múlt s az ismeretlen jövő között. Azt is megmondhatom, hogy védencem kiválasztásának időpontjában (ezerkilencszáznegyvenötben) több szomszédos ország között választhattam, melyek ma (ezerkilencszázhetvennyolcban) valamennyien a sajtó által — ugyan nem egészen szabatos meghatározásként — szocialista tábornak nevezett politikai, hadászati és gazdasági tömörülés tagjai, s nem tagadom, döntésemben befolyásolt a nevezett, alig tízmillió lakosú Magyarország nagy értékű, ámde idegeneknek a nyelvi nehézségek miatt sajnálatos módon hozzáférhetetlen, tehát a világ számára voltaképpen nem létező népköltészetének ama filozófiailag is rendkívül figyelemreméltó, védenceim sorsát páratlan tömörséggel megfogalmazó passzusa, mely szerint AKI DUDÁS AKAR LENNI, POKOLRA KELL ANNAK MENNI.”

Ezek a sorok a szerző történelemszemléletéről vallanak mindenekelőtt, aminek jegyében aztán fiktív elbeszélőjét szerepelteti, olyképpen, hogy ez az eljárás elsősorban egyfajta szenttelen, tanulmányozó távolságtartást tesz lehetővé számára. Ennek az elidegenítő eljárásnak a következetes végigvitelét szolgálják a regényben mindenütt megtalálható, rendszerint zárójelbe tett tájékoztató jellegű megjegyzések is, amelyek, éppen mert gyakran mindenki által ismert dolgokat közölnek, elkerülhetetlenül ironikus felhangot kapnak. Nem csupán az alábbi példák esetében: „mint köztudott, az ötágú vörös csillag a nemzetközi kommunista mozgalom jelképe”, „a kötelező államkölcsonjegyzés védencem hazájában akkoriban az adóztatás meglehetősen sajátos formája volt”, „Rajk Lászlót és néhány társát — mint az némelyek számára tudott — fölakasztották”, „ezt a jelenséget nevezték el — tudományosan alighanem nem eléggé megalapozottan, noha a marxisták szigorúan ragaszkodnak elméletük tudományos voltához — személyi kultusznak”. Lényegében ugyanezzel a távolságtartással írja le egyébként kiválasztottját is, jóllehet, amint a regény cselekménye előbbre halad, mintha egyre közelebb kerülne hozzá.

Anélkül, hogy teljesen azonosulna ifjabb Szabados Györggyel, aki 1927-ben születik kispolgári családból, s akivel „semmi sem történik” mindaddig, amíg 1944-ben nővére hadnagy-vőlegénye révén bele nem sodródik egy meglehetősen ügyetlenül szervezett németellenes összeeskü-

vésbe, aminek következtében rövid időre börtönbe is kerül. Hogy azután az így kapott kezdőbességtől hajtva „politizálódjék”, s váljon tudatos forradalmárrá, kommunistává. Eleinte a koalíciós évek során a baloldali ifjúsági megmozdulásokban tevékenykedik, majd újságíróként működik, a „személyi kultusz” idején koholt vádak alapján bebörtönzik, majd rehabilitálják, az ötvenhatos események után néhány napra ismét börtönbe kerül, de a helyzet tisztázódása után hamarosan már egy pesti nyomda igazgatójaként látjuk viszont. E feladatkörben tevékenykedik hosszabb időn át és eredményesen, mindaddig, amíg elsősorban magánéletére visszavezethető idegösszeroppanása után, Gyűrű város kihelyezett tanácselnöke nem lesz — ebben a beosztásában válik végül is, életmentési kísérlet közben, balatoni vitorlásán szerencsétlenség áldozatává. Ekkor állapítja meg „jelentését” zárva a regénybeli Mefisztó a következőket: „En úgy vélekedtem, védencem élete voltaképpen boldognak volt mondható.” Annak a korábbi gondolatának megfelelően, hogy „csak azokban él a téveszme, hogy a nyugalom valamiféle előfeltétele a boldogságnak, akik nem tapasztalták ennek az ellenkezőjét: a szerelemre és a forradalomra, az emberi élet legmámorítóbb viharaira, nem a békeség a jellemző”.

Valójában tehát ennek a modern, dinamikus, fausti boldogságkonceptciónak jegyében sikerül a szerzőnek regényalakját olyanná formálnia, hogy — jobb kifejezés híján — pozitív hősnek érezhessük. Még hozzá a szó „pozitív” értelmében ilyenek, annak köszönhetően, hogy Gyurkó nem rejti véka alá figurájának gyengéit sem, sőt sok tekintetben éppen ezek megmutatása révén éri el, hogy Szabados, harcaival és meghátrálásaival, igazaival és tévedéseivel, helytállásaival, botlásaival, vívódásaival és szerelmeivel együtt, érdemesnek mutatkozik rokonszenvünkre és érdeklődésünkre, mely utóbbit az is fokozhatja még, hogy helyzeténél fogva, közelségével a „hatalom folyosóihoz” alkalmasnak bizonyul arra, hogy középpontjában lehessen mindazoknak a történelmi-társadalmi változásoknak, amelyek a különböző mellékalakokban, illetve a bennük megtestesülő magatartásformákban s életpályákban jutnak kifejezésre. Amilyen pl. a Szabados számára fiatal korától kezdve eszményképnek számító és pártfogói szerepet is betöltő, miniszterségig eljutó Petrik Sándor, vagy annak felesége, a platói ideálnak és intim lelki jó barátnak egyaránt tekinthető Kátya, sógora, a nyilasellenes összeesküvésben részt vevő, az új rendszerben is hivatásos katonaként működő, majd ötvenhat után kivégzett Kovách Géza, vagy a főhős húga, a mozgalomba szintén ifjú lelkesedéssel bekapcsolódó, de a körülmények hatására kiábrándultságba hanyatló és ötvenhat után Nyugatra távozó Csöpi, egyetlen lánya Ági, aki a már konszolidált körülmények közt felnövő nemzedék képviselőjeként lázadó hajlamait csupán a konvencióknak való fittyethányással, házasságon kívüli gyermek világrahozatalával képes realizálni

— hogy csupán a legfontosabbakat említsük a regény kitűnően jellemzett figuráinak hosszú sorából. Ugyancsak a látótér kiszélesítését szolgálja azonban Szabados tanácselnökké való kinevezése is, mivel ez a fordulat lehetővé teszi, hogy a fővárosi színtér után a vidék „neofeudális” közéletének képe is kibontakozzék, makacs újratermelődéssel a „Moricz Zsigmond”-i eszemiszomoknak basáskodásoknak, illetve a gyakran zátonyra futó vagy az inercia iszapjába ragadó, égtájunkon már rég hagyományosnak tekinthető jobb sorsra érdemes akarásoknak. „Gyűrűn három hatalom van: a horgászegylet, a vadásztársaság és a párt” — mondja erről a regény egyik szereplője.

Elmondható tehát, hogy a szerző, körültekintő és tudatos építkezéssel, mindent megtesz az elénk vetíteni kívánt, időben és térben egyaránt kiterjedt kép minél nagyobb teljességéért. Csak hogy mégsem sűrűthetünk és gyorsíthatunk anélkül, hogy valami el ne vesszen. Érthető hát, hogy Gyurkó ábrázolásműveiből fakadóan a regényanyag különböző rétegei különböző mértékben hatnak teljesnek és érnek el művészi szintet.

Legmaradéktalanabban kétségtelenül a „politikai szféra” teljeseedik ki. Annak megfelelően, hogy a regény gerincét elsősorban a politikai események, a történelmi fordulópontok képezik, úgyhogy nem utolsósorban éppen az ezekhez kapcsolódó kérdésfeltevések, bíráló visszapihlantások és átértékelések szokatlan merészsége lesz legszembeűnőbb erénye ennek a könyvnek. Lépten-nyomon meglepően éles megfogalmazásokba botlunk ugyanis, „kényes kérdések” feszegetésébe, olyan dolgok nyílt kimondásába, amelyek, ha itt-ott találkoztunk is már velük a mai magyar irodalom egyes alkotásaiban, mindeddig csupán jobbára sokkal óvatosabb formában mutatkoztak meg. Ilyennek tekinthető mindenekelőtt az ötvenhatos események számos mozzanata, vagy 1968 augusztusának visszhangja. Még ha ezek kapcsán némelykor a vitához is kedvűnk támadhat. Beleszólni mondjuk a főhős és lánya közötti heves szóváltásba éppen az utóbbi téma kapcsán. Amikor is Szabados azon érvelésére, hogy „az elvek hosszú távra érvényesek, a mindennapos politikai gyakorlatot viszont a szükségyszerűség szabja meg”, könnyű lenne azt válaszolni, hogy ez az okoskodás voltaképpen az elvek bármikori zárójelbe tehetőségét jelenti a jövő nevében, melynek éppúgy meglehetne s nyilván meg is lesznek majd a maga szükségyszerűségei. Igaz azonban, hogy Gyurkó itt főhőse lelkiállapotának leírásával világosan tudtunkra adja, mennyire tisztában van maga Szabados is saját érveinek gyengeségével, s még inkább sokatmondó az a mozzanat, hogy éppen ezeknek az eseményeknek a kapcsán szakít Szabadossal nagy szereime, Kincses Éva, illetve hogy ezt követő idegösszeroppanásáról se tudhatjuk pontosan, mennyire következménye a szakításnak s mennyire a szóban forgó eseményeknek. De azért ennek ellenére is jó volna többet megtudni a Szabados és Kincses Éva közti vitáról, és nem is ez az egyetlen

olyan részlet, amely bővebben is kibontakozhatna előttünk. Bármennyire is szükségszerű következménye legyen is a regény gyorsított tempójának ez az elnagyoltság, amely más, nem politikai rétegek esetében mondható sokkal inkább szembetűnőnek, mivel Gyurkó megoldásai nem mindig kínálnak lehetőséget a történetek mélyebb átélésére. Még ha nemegyszer torokszorongatóan megelevenedő mozzanatokban is részünk lehet, amilyen például Csöpi tizenhét év utáni hazalátogatása Amerikából. Mivel a „képváltások” gyorsasága sokszor mégiscsak akadálya lesz az átélhetőségnek, egy minden tekintetben totális regényvilág létrejöttének. Paradox módon úgy tetszik, éppen a szerző maximális célratörésének következtében, ami alighanem kitűnő lényeglátó képességével, filozófusi megközelítésmódjával, illetve drámaírói gyakorlatával is összefüggésben áll. Regényében ugyanis minden részlet funkcionális, annyira a helyén van, mindig jellemző és tipikus, hogy ilyenformán hiányzik a műből a látzólag öncélú és külön-külön „felesleges” részleteknek az a tömege, ami oldottságot kölcsönöz a szövegnek, és összhatásával a regényt regénnyé teszi. Olyanná, hogy világa minden oldalról mintegy körülfogjon bennünket.

E hiányzó teljesség utáni igényt ugyanis éppen a regényanyag „fontossága” támasztja fel bennünk, még hozzá függetlenül a nagyepika időszerszerűségének vagy időszerszerűtlenségének bevezetőben érintett kérdésétől, pusztán a lehetőségekre gondolva. Figyelembe véve akár azt is, hogy a Gyurkó által alkalmazott elidegenítő módszerek, az irreális elbeszélő alany közbeiktatása s az így létrehozott ironikus felülnézet nem akadályozza szükségképpen az érzékletesség létrejöttét. Gondoljunk csak Günther Grass nagy regényére, *A bádogdobra*, amely a benne fellelhető irreális elidegenítő mozzanatok ellenére a tapinthatóságig érzékletes, egyúttal pedig kivételes megvalósulási szinten hordozója a történelemnek, vagy egy másik mai nagy regényre szintén a német irodalomból, Heinrich Böll *Csoportkép hölgyel* című alkotására, ahol a sokat emlegetett „szerző” közbeiktatott elbeszélőként Gyurkó Mefisztójához hasonló szerepet játszik. Nem csupán a külső világ érzékletességét illetőleg tapasztalhatjuk azonban a szerző által választott, s voltaképpen mesterien alkalmazott, sőt alighanem negatív következményeiben is tudatosan váltalt sűrítő módszer bizonyos buktatóit, hanem a belső világ tekintetében is hasonlóképpen. Gyurkó ugyanis gyakran adós marad főhőse lelki rugóinak megmutatásával. Nem mintha Szabados magatartása lélektanilag bármikor is megalapozatlan lenne, rendszerint nagyon is tisztában vagyunk vele, mit miért tesz, éppen csak túl ritkán és futólag pillanthatunk a lelkébe, maradunk négy szemközt a gondolataival ahhoz, hogy emberi lényével igazán bensőséges kapcsolatba kerülhessünk. Szabadoszt ilyenformán többnyire annyira érthetjük csak meg, amennyire tettei önmagukban számunkra érthetőnek tűnnek. Belső élményeinek részesei pe-

dig sohase lehetünk teljes mértékben: Kincses Évával való kapcsolatának így csupán hőfokából érzékelhetünk valamit, mélyebb tartalma a maga komponenseivel azonban mindvégig ismeretlen marad számunkra — és ez csupán egyetlen példa lehetne, amit csak azért ragadtunk ki a sok közül, mert lehetőségeit tekintve a regénynek ez a mozzanata egy klasszikus „mintát” juttat eszünkbe: Antoine és Rachel kapcsolatát Martin du Gard nagy regényében, *A Thibault családban*. Végső fokon pedig a személyiségformáló élmények bővebb sorának megismerésére is szükség lenne ahhoz, hogy Szabados alakja teljes emberi mivoltában mutakozzon meg. Viszonya a történelemhez is ebben az esetben teljesedhetne ki, azt eredményezve, amit a mű fausti koncepciója nemcsak lehetőségként, hanem valamennyire követelményként is magában rejt: fejlődés-regényt.

Tagadhatatlan azonban, hogy a *Faustus doktor boldogságos pokoljárása* ebben a formájában is jelentős könyv. Nem csupán a legfrissebb magyar könyvtermés kiemelkedő darabja, hanem — nyugodtan megkockázathatjuk ezt a megállapítást — az újabb magyar prózáé is egyúttal. Legfőképpen annak köszönhetően, hogy a szándékosan szűkre szabott terjedelmen belül maximálisan kiaknázza azokat a lehetőségeket, amelyek egyáltalán kiaknázhatók. A tömörítő módszerek folytán azonban, mivel a regény különböző dimenziói gyakran jelzésszerűen mutatkoznak csak, le kell mondanunk a totalitás élményéről. Ezért érezzük úgy, mint ha túl sebesen száguldó járművön utaztunk volna be egy rendkívüli érdekes, rengeteg látnivalót kínáló tájat, úgyhogy azt csupán felületesen, sok mindent elszalasztva ismerhettünk meg. Gyurkó regénye tehát, minden értéke mellett, inkább kijelöli csak a benne feldolgozott korszak nagy regényének körvonalait, anélkül, hogy maga lenne az a bizonyos regény. Minden tekintetben maradéktalan válasz a történelem kihívására.

VARGA Zoltán

KÉT TUDÓS PORTRÉJA ÍRÁSAIK TÜKRÉBEN

Tessedik—Berzeviczy: *A parasztok állapotáról Magyarországon*, Gondolat, Könyvkiadó, Budapest, 1979

A magyar néprajz klisszikusai című sorozat újabb kötete a XVIII. és XIX. század két kimagasló tudósát, Tessedik Sámuel és Berzeviczy Gergelyt mutatja be írásaik tükrében. Mindkét gondolkodó munkássága része a magyar statisztika, közgazdaságtan, történettudomány, demográfia, pedagógia és néprajz történetének.

A tudomány fejlődését követi — a kutatások alkalmával felmerülő